

Rédei József: A rutének vallásos tömegmozgalmai

ondolkodó és látó emberek jól tudják, hogy a vallásnak még ma is népek sorsát irányító fontossága van. Nemcsak primitív kultúrfokú népeknek, vagy civilizált országok alacsony műveltségű rétegeinek hanem a szellemi és anyagi kultúra magaslatán járók életében is. Csak a valóságot meg nem látók bánhatnak quantitá negligeableként a vallással s csak kontár doktrinák mosolyoghatnak azon, ha a szocialista program a vallások tiszteletben tartását hirdeti vagy ha egy Bebel a német birodalmi gyűlés színe előtt a jezsuitáknak kivételes törvények fegyvereivel való üldözése ellen foglal állást.

Az uralkodó osztályok mindig szívesen látták a leigázott osztályok vallásos buzgóságát és nemcsak a múltban, hanem a jelenben is minden lehetőt megtesznek, hogy szüzi érintetlenségében maradjon meg az a föld, ahol a babonás hitnek a virágai teremnek. Ilyen babonás földből fakadt a mármaroszi és beregi rutének skizmatikus mozgalma is. A mármaroszigeti rutén skizmapör révén a napi események koaszábjából felszínre vetődött ez a rejtélyes szó: *skizma*, anélkül, hogy a skizmatikus mozgalom tömeglélektani, szociális és gazdasági háttere a közvéleménynek mélyebb érdeklődését váltotta volna ki. Pedig a rutén skizmatikus mozgalom hátterében a mai Magyarország legégetőbb problémái rejtőznek.

Hogy a skizmatikus mozgalom mögött rejlő problémákat megérthessük, elsősorban is a hazai ruténség múltjába kell visszatekintenünk. A rutének magyarországi múltjára és jelenére is jellemző az a megállapítás, hogy a hazai ruténség történelme tulajdonképpen egyháztörténet, amelynek kereteiben mindaz elfér, amit történelemnek szokás nevezni.* Ez a megállapítás igen élesen mutat rá arra, hogy a hazai rutének életében milyen nagy jelentősége van a vallásnak. Ruténjeink múltjának a jelenre is kiható legkimagaslóbb eseménye, az *unió*: a keleti egyház hívei közé tartozó ruténeknek a római egyházzal való egye-

* Dr. Szabó Oreszt: *A magyar oroszokról*. Budapest, 1913. 44. 1.

A szláv népcsaládhoz tartozó ruténjeink ősei a keleti egyháznak voltak a hozzátartozói. A római egyház mindenütt a hová hatalma elért, azon fáradozott, hogy a stikizmatikusnak mondott keleti egyház híveit magának meghódítsa. A római egyház a magyarországi ruténekre is kiterjesztette propagandisztikus tevékenységét s a 17-ik század közepén sikerült is a rutén papságnak egy rétegét a római egyházhoz való csatlakozásra bírni. A rutén papságnak egy töredéke 1649-ben Ungvárott tartott gyűlésén kimondotta a római egyházzal való egyesülést: az uniót. A gyűlés kimondotta, hogy hisz a szentléleknek „*a patre et a filio*” való származásában és a purgatóriumban és elismerte a római pápa primátusát.* Az unió az ősi hitéhez szívósan ragaszkodó nép tudta és hozzájárulása nélkül jött létre — de azt egészen még sem lehetett a nép ellenére megcsinálni. A papság igen jól tudta, hogy a nép milyen merev szívóssággal ragaszkodik a vallásos élet külsőségeihez s az unió alkalmával a római egyházzal szemben kikötötte a jövőre nézve is az ősi vallásos szertartásoknak és szokásoknak szabad gyakorlását.** A rutén nép vallásos életére nézve az unió tulajdonképpen nem jelentett változást, hisz a régi szertartásaik és szokásaik továbbra is megmaradtak. Innen van az, hogy az unió nem ment át a nép köztudatába s hogy a hazai ruténség széles rétegei még ma is a keleti egyházhoz való tartozás hitében élnek.

Micsoda okok vezérelték a rutén papságot az unióra, a pápa primátusának elismeréséhez? Az egyesülés — mondja Hodinka Antal a munkácsi görög-katholikus püspökség történetírója — a papoknak meghozta a parochiális földeket s ezzel a földesúri hatalom alóli felszabadulást.*** Az unió előtt nagyon siralmas volt a papok élete. „A földesurak nagyon lenézően bántak a görög papokkal, szolgai munkára szorítván őket, úri székeik elé állítván, botbüntetésre, börtönre ítélvén azokat” — írja ugyancsak egy papi író.† Az unióban a római egyház imperialisztikus politikája és a papság anyagi érdekei találkozottak. Az unió a rutén papságot az uralkodó osztályba felemelte és a néptől elválasztotta.

Az unió a rutének vallási partikularizmusát továbbra is fentartotta. A római egyház csak kelleetlenül nyugodott bele ebbe. A belenyugvásból hiányzott az őszinteség és így már az unió létrejöttének pillanatában két nagy erő került egymással szembe: a római imperializmus és a keleti valláshoz ragasz-

* Szabó Oreszt: i. m. 226. 1.

** dr. Böhm János: *A liturgikus nyelvekről*. Eger 1897. 121—140. 1. Az itt közölt okiratok bizonyítják, hogy az unió „*salvo graeco ritu*” jött létre.

*** Hodinka Antal: *A munkácsi görögkatholikus püspökség története*. Budapest. 1910. A magyar tudományos akadémia kiadása. 269. 1.

† Dr. Böhm János: i. m. 129. i.

kódoknak szívós maradisága. Ennek a két ellentétes akaratnak összeütközésekre kellett vezetni. Az unió óta két és fél század múlt el — de a két erőnek egymással való küzdelme ma sem szűnt meg. A magyarországi ruténeknek a görög-katolikus egyháztól való szabadulásra irányuló törekvése, a skizmára való hajlandósága olyan régi, mint maga az unió. De ennek a hajlandóságnak nem valami új valláshoz való csatlakozás a tárgya, hanem a régi hitnek a maga eredeti tisztaságában való fenntartása.

Ha a vallásos élet külsőségei körül felmerült ellentétes akaratok a letűnt századokban tömegmozgalmakat váltottak ki, azon nem találunk semmi csodálni valót. De a huszadik század kulturmilieujében felnőtt — talán még híreből sem ismert középkori lelki világú falvaktól távol élő ember nehezen tudja megérteni, hogy a vallásos élet külsőségeinek kérdései még korunkban is tömegmozgalmakat idézhetnek elő. Kétségtelenül van valami csodálatos is ebben. De a csodákban mi már nem hiszünk s a legnagyobb csodák mögött is a rideg kauzalitást keressük. Ha a huszadik században középkorú lelkivilágú tömegekkel találkozunk, tisztában kell lennünk azzal, hogy egy szociálpathológiai jelenséggel állunk szemben, melynek okozóit elsősorban az illető csoport tömegpszichéjében kell keresnünk. Ne higyjük azt, hogy a tömegek lelkével való foglalatосkodás csak szürke doktrináreknek kedvtelése volna. A tömegek lelkének megismerése nagy gyakorlati jelentőséggel bír s bátran kimondhatjuk, hogy a törvényhozásnak, a kormányzásnak és közigazgatásnak nélkülözhetetlen eszköze. A tömegek lelkének megismerése, megértése és a tömegelektanból merített tanulságoknak megszívélése sok zavaró mozzanattól mentesítheti az állam és a társadalom életét. Es épen a rutén skizmatikus mozgalommal kapcsolatos jelenségek vizsgálatánál kell ereznünk, hogy mennyira igaza van Le Bon-nak, a mikor a tömegelektan nagy gyakorlati jelentőségét hangsúlyozza.

A rutének skizmatikus mozgalmának jelentőségét és valódi lényegét is a rutén nép lelkén keresztül kell vizsgálnunk. És elsősorban is ismernünk kell azt a különös és a nyugati kulturvilágban élő emberek előtt teljesen ismeretlen misztikus légkört, mely a keleti egyház hívőit körüluggi s amely egy egészen sajátos lelki világot teremtett. A bizánczi egyháznak ősi miszticizmusa az, mely még ma is benne él az oroszországi orthodox hívőknek — és a magyarországi ruténeknek a lelkében is. És tegyük hozzá mindjárt azt is, hogy nem a szláv, hanem a keleti egyház szelleméből fakadó sajátos néplelekről van itten szó. Hisz a lengyelek, csehek, tótok, a horvátok is szlávok — de ezek lelki életét egy egész világ választja el az oroszországi orthodox hívőktől. Ha az oroszországi orthodox hívők vallásos életének jellegzetességeit ismerjük, akkor ez megkönynyíti számunkra a magyarországi rutének lelki világának a megismerését is.

A vallásos formákban való megmerevedés, a vallásos külsőségekhez ragaszkodó konzervativizmus az, amely a keleti egyház hívóinek legjellegzetesebb tömeglélektani sajátossága,* s ami a múltban Oroszországban is a magyarországi ruténekéhez hasonló, de arányaiban sokkal nagyobb skizmatikus mozgalmakat váltott ki. A keleti egyház vallásos miszticizmusa az, ami a mi ruténjeink lelki világát is formálta s a mi ruténjeinknek is jellemző tömeglélektani sajátossága a vallási külsőségekhez való merev konzervatív ragaszkodás. A hazai ruténség életének legalaposabb ismerői ebben egyetértenek.

Biedermann monográfiájában olvassuk, hogy a „hegyvidéki rutén népesség vallási tekintetben az ú. n. óhit átöröklött szabályaihoz, jobban mondva azokhoz a részben meghamisított hagyományokhoz ragaszkodik, amelyeket tudatlanságában annak tart s a mikhez egy pap sem nyúlhat tekintélye veszélyeztetése nélkül, bármily nagy legyen is különben a népnek iránta való tisztelete. Bár ez a tisztelet több helyen a rutén papságnak a párbér beszédese körüli buzgalma folytán csökkent, mégis ennek dacára a papok egy másutt alig ismert tiszteletben részesülnek, feltéve, hogy oly eszesek, hogy a dogmakérdést nem érintik s azzal összefüggő babonát kímélik.”

Szabó Oreszt** monográfiájában ide vonatkozólag a következőket találjuk: „Csak egy dolog van, ami a magyar orosz szürke és egyhangú életében állandóan és hatalmasan befolyásolja: a vallás. Az oroszok vallásossága igen nagy, sőt a vakbuzgóságig megy. És ez nem is csoda, mert a görög egyház a maga miszticizmusával, ragyogó pompájával, káprázatos szertartásaival, egyházi énekeinek szívet és lelket megragadó dallamaival állandóan lebilincselve tartja a költői érzelésre amúgy is hajlamos népet. Ősi vallásához, annak szertartásaihoz az egyház tanításaihoz híven és rendületlenül ragaszkodik az orosz. Ettől soha semmi körülmények között el nem tér, sőt még maga is szaporítja intézkedéseinek számát.”

Ugyancsak Szabó Oreszt*** írja: „Oroszaink rendületlenül ragaszkodnak szertartásaikhoz, egyházi énekeikhez, azok dallamához, templomi berendezéseik és felszereléseikhez, amint ezt ős időktől fogva megszokták. Ezek pedig a nagy oroszokéval közösek. Mi sem bizonyítja ennek az állításnak igazságát mint az, hogy ez a kimondhatatlan ragaszkodás a jelzett külsőségekhez épenúgy meg van a hajdúmegyei görög katolikus népnél is, ezt a tőzsgyökeres magyar népet pedig bajosan lehet pánszláv szimpátiákkal megvádolni. Ezeknek a kérdéseknek megbolygatása tudvalévően a magyar népnél is — amely pedig liturgiáját ma már saját anyanyelvén végzi, veszélyekkel

* Herrn. Ign. Biedermann: *Die ungarischen Ruthenen*. Innsbruck. 1872. 76-77 l.

** Szabó Oreszt: i. m. 23—24 l.

*** Szabó Oreszt: i. m. 235 l.

járna s ez a megzavarás itt is könnyen felébreszthetné a skiz-mára való hajlamot.”

A rutének erős vallásos konzervativizmusa már a múltban is idézett elő skizmatikus tömegmozgalmakat. A rutén népnek a vallásos konzervativizmusra való hajlamosságát ismerve a nép lelkéből fakadó természetes jelenségnek kellene tartani ilyen skizmatikus mozgalmakat a vallásos élet megnyilatkozásai ellen irányzott minden külső behatás nélkül is. Az ilyen hajlamosság mellett, még akkor is, ha a vallásos élet külsőségeit veszedelem nem is fenyegeti, könnyen felébredhet a hívők egy csoportjában az ősi hithez való visszatérésnek a vágya. Még közelfekvőbb természetesen az ilyen vágyódásoknak tömegmozgalmakban való megnyilatkozása akkor, ha a vallásos életnek külsőségeit veszedelmek fenyegetik. És nemcsak a hitéletnek valóságos veszedelmei vezethetnek ilyen tömegmozgalmakra, hanem a gyanú, a valóságban nem is létező s csak a betegesen felhevült fantáziákban élő képzelt veszedelmek is, melyek a tömeget a régi hithez való pánikszerű menekülésre készíthetik.

A keleti egyház hívóinek a vallásos külsőségek mellett való kitartása teremtette meg a 17-ik században: a vallásos konzervativizmus forradalmát: a raskolt,* az oroszországi skizmát, melynek ma is közel három millió hívője van. A magyarországi rutének skizmatikus mozgalmi is lényegileg nem egyebek, mint ugyanazon tömeg lélektani erőknél az eredői, melyek az orosz raskolt is megteremtették.

A római egyház és exponenseinek a rutének egyházi partikularizmusával szemben tanúsított magatartásában már régtől fogva feltalálhatók azok az okok, amelyek a rutén népességben joggal kelthetik fel ősi vallásuk veszélyeztetett voltának a hitét. Bár az unió „*salvo graeco ritu*” jött létre, azért a 18-ik század elején a munkácsi egyházmegyei papság kérvényt intéz a pápához és a congregatio de propaganda fide-hoz, hogy az unitusok régi egyházi szokásaikat megtarthassák,** Gróf Barkóczy*** egri érsek pedig a 18-ik század közepén beárulja az unitusokat, hogy skizmatikus könyveket használnak és skizmatikus szertartásokat végeznek.

Magyarországban körülbelül fél millió rutén él. Skizmatikus mozgalmak azonban csak a ruténségnek egy apró töre-

* Th. G. Masaryk: *Zur russischen Geschichis- und Religionsphilosophie*. Jena. 1913. 42—44 l.

** Hodinka Antal: *A munkácsigör. kath.püspökség okmánytára*. 1. k.

*** Böhm János: i. m. 133 l. 2 jegyzet. Már Gróf Barkóczy is panaszkodott a helytartótanácsához intézett előterjesztésében, hogy: „*Schismaticis Moscovitarum libris usi sint*” s hogy: „*insuis liturgiis loco Mattis Regiae Russorum Autocratum, loco Rom. Pontificis Patriarcham Petroburgensem nominaverint.*”

dékét képező rétegében voltak ezideig észlelhetők. Felmerül tehát az a kérdés, hogy hasonló okok miért nem eredményeztek hasonló hatásokat a rutén nép többi rétegeiben is? Ugyanezt a kérdést azonban épenúgy fel lehetne vetni az orosz raskollal szemben is. Miért van az orosz hivatalos egyháznak nyolcvan millió híve és miért találunk csak 3 millió raskolnik-ot Oroszországban? Miért ragaszkodik a zsidóságnak egy nagy része oly mereven vallásának ősi formáságaihoz és miért elégszik meg egy másik része vallásának liberálisabb gyakorlatával és sokan közülük miért nem élnek semmiféle vallásos életet? Miért zarándokolnak a katolikusok százezrei Lourdes-ba és Rómába és miért vannak százezrek, akik még vallásuk nagy ünnepein sem járnak templomba? El kell ismerünk, hogy ezen kérdések mögött súlyos gazdasági, szociális, sőt fiziológiai problémák is rejtőznek. Különböző emberek és különböző csoportok érzései nem egyformák, hanem az érzések minőség és mennyiségbeli intenzitása tekintetében az érzések túltengése és az apathia között az érzések gazdag változatosság skálájával találkozhatunk. A vallásos konzervativizmusra való hajlamosság a keleti egyház szelleméből fakad. Ebből a hajlamosságból bizonyos szociális, gazdasági és kulturális tényezők behatása vallásos tömegmozgalmakat válthat ki.

Paradoxonnak látszik, de azért mégis kétségtelen dolog az, hogy épen a legbuzgóbb vallásosságú csoportok vallásos életében, a konzervativizmus mellett a szektárius hajlamosság is feltalálható. A vallásos konzervativizmus és a szektarizmus is mély vallásos érzületből fakadnak. A szektárius mozgalmak is lényegileg a vallásos konzervativizmusnak a megnyilatkozásai. A vallásos konzervativizmus vonatkozhatik a vallás külsőségeire és a vallás belső lényegére is. A szektáriusok a vallás lényegét akarják konzerválni akár a vallásos külsőségek feláldozása árán is. A vallás belső lényegének megítélésében persze hiába keresnénk logikai következetességet s a dolog természetében rejlik, hogy ezen a téren a leghomályosabb képzetekkel találkozhatunk. De egy dolog kétségtelen és ez az, hogy a szektarizmus mindig a legmélyebb vallásosságból fakad. A vallásos életnek túlzott intenzitása magyarázza meg, hogy épen Oroszországban a vallásos konzervativizmus megnyilatkozásai mellett nagyarányú szektárius mozgalmakkal* is találkozunk. És a magyarországi rutének skizmatikus mozgalmaiban az intenzív vallásos élettel járó maradiságnak mindkét eleme: a külsőségekhez való ragaszkodás és a szektárius elem is egyaránt megtalálható.

A keleti egyház szertartásainak egész terjedelmükben való betartása hosszú időt vesz igénybe. Nem csoda, hisz olyan korban teremtődtek ezek a szertartások, amikor a papnak és

* Gregoire Alexinsky: *La Russie moderne*. Paris. 1912. 296-303 1.

hívőnek egyaránt kevés volt a dolga. De korunkban — hallottam egy paptól — nem lehet reggeltől estig imádkozni. Aki reggeltől estig imádkozni akar — mondotta ez a pap — az menjen kolostorba. — A hosszadalmas ceremóniák lekötnek a papnak egész idejét, pedig a papnak sok minden egyéb dolga is akad. A papnak saját gazdaságával is törődnie kell, foglalkoznia kell az iskola dolgaival és a falu egyéb közügyeivel is. A pap a megyei életben is részt vesz, az országos politikának, választási ügyeknek is időt kell szentelnie. A szövetkezeti ügy is ad munkát neki. Vannak papok, akik takarékpénztárak élén jelentékeny közgazdasági tevékenységet fejtenek ki s akiknek érdeklődését az annyira divatba jött parcellázási ügyletek is lekötik. A pap iskolázott ember, akinek — intellektuális szűkségei is vannak. Az unitus pap egyúttal családos ember is, akinek joga van ahhoz, hogy családjának is éljen. A huszadik században élő paptól valóban nem lehet megkívánni azt, hogy reggeltől estig imádkozzék, hogy kereszteléskor, temetéskor, a misén, a letúnt korok számára készült hosszú szertartásokat véges végig betartsa. A rutén paraszt azonban nagy súlyt helyez a szertartások pontos betartására és nagy sérelemnek tekinti, ha a pap elhagy valamit a szertartási cselekményből, vagy ha bármiképen vét az előírt formáságok ellen. Az ilyen dolgok erősen foglalkoztatják ezeket a primitív lelkeket s felette alkalmasak arra, hogy „skizmatikus” gondolatokkal töltsék meg egy egész falu népének a lelkét. És valóban a szertartások liberális kezelésének nagy része van a rutének skizmatikus tömegmozgalmának előidőzésében.

A görög katolikusok időszámítása nem a Gergely, hanem a Julián-naptár szerint igazodik, ünnepeiket a Julián-naptár szabályozza. A rutének ezeket az ünnepeket szigorúan betartják. De a Gergely-naptárnak is vannak ünnepnapjai és az állam, a megye, a község, a máshitűek élete a Gergely-naptárhoz igazodik. Az unitusok lakta vidékeken a naptárnak ez a ketőssége és az ünnepnap munkaszüneteléseknek avval együtt járó szaporítása, a gazdasági élet folytonosságát is zavarja. A Julián-naptár belenyúl az uralkodó osztályok érdekeibe s a tökéletes vallási uniónak is akadály. A hivatalos egyház, az újabb időben fokozottabb tevékenységgel igyekszik ezt az akadályt leküzdeni. A naptáregyesítés erőszakolása is megzavarta a rutének nyugalmas lelki világát. A legújabb időkben kísérletek történtek arra is, hogy a ruténeket belevigyék a katolikus népszövetségbe. A népszövetségi agitáció lármája is megzavarta a rutén falvak csendjét s a jámbor rutének lelke megtelt féltő aggodalmakkal. Az ennyi mindenféletől félelemben ejtett primitív lelkű embereknek nem kell sok, csak egy ijedt kiáltás és valamennyien indulnak a kiáltó után.

A görög katolikus papságnak a rutén néppel szembeni „magatartása sem volt alkalmas arra, hogy a néppel az unitus hitet megkedveltesse és épen a papság viselkedésében keresendő

egyik leglényegesebb oka a skizmatikus mozgalmaknak. Ezt Dr. Pap Antal munkácsi püspök is tudja, aki egy pásztor levelében nyíltan kimondta, hogy: a skizmatikus mozgalom elterjedését nagyrészt az illető lelkészek, vagy elődeik kötelességmulasztásai, visszaélései, a néppel gyakorolt hideg, szeretetlen bánásmódja idézte elő.”* A beregmegyei alispán egy bizalmas jelentésében pedig egyenesen megmondotta, hogy a nagy-lucskai skizmatikus mozgalomnak a fő oka az ottani pap, aki híveivel semmiféle érzelmi kapcsolatot nem tart fenn.

A skizmatikus mozgalom körülbelül egy évtizeddel ezelőtt kezdődött. A máramarosi Iza és a beregmegyei Nagylucska voltak a mozgalom főfészekai. Ezekben a falvakban született meg először az ősi hithez való visszatérésnek a vágya, oly időben, a mikor még híre hamva sem volt a Bobrinszky-féle propagandának. Az ősi valláshoz akartak ezek a jámbor emberek visszatérni. A magyarországi bevett vallások között a görög-keleti szerb egyház az, amely legtökéletesebben kitudta volna elégíteni a rutének vallásos szükségleteit. A görög-keleti szerb egyháznak is ó-szláv a liturgikus nyelve. És megkezdődött az izai és lucskai földhöz ragadt szegény ruténeknek drámai fordulatokban gazdag *vallási szabadságharca*. Ügyvédhez fordulnak, elzarándokolnak a karlóczai patriarchához. Megtudják, hogy a görög-keleti szerb egyházba való belépésnek nincs törvényes akadálya, hiszen a vallásszabadság törvényeink közé van iktatva. Költséget és fáradságot nem kímélve mindent elkövetnek, hogy görög-keleti szerb egyház községet alakíthassanak. Kérelmeik megjárják az összes hatóságokat, a kultuszminisztériumot, sőt a kabinetirodát is, de sikertelenül. Néhány rutén falunak a görög-keleti szerb vallásra való áttérése az anyagilag érdekelt görög-katolikus papokon kívül senkinek sem árthatott a világon. Es a görög-katolikus papság megmutatta, hogy szívós energiával tudja ha kell, az ő anyagi érdekeit megvédelmezni. A görög-katolikus papságnak sikerült a hatóságokkal elhitetni, hogy a skizmatikusok hazaárulók, a kik el akarják az oroszoknak adni a hazát. A főszolgabírói és alispáni hivatalokat valósággal elárasztották a hazaárulás vádaskodásokat tartalmazó papi és püspöki „átiratok”. A hatóságok eleinte védekeztek a papi szugesztió ellen, de a klérus kitartó munkájának sikerült a közigazgatást levenni a lábáról s a közigazgatás készséggel engedte magát egy középkori vallásüldözésbe belevinni. Olyan időkbén, amikor még az orosz vallási propagandának híre hamva sem volt Magyarországon. A közigazgatási hatóságok törvény ellenére megakadályozták, hogy az izaiak és lucskaiak görög-keleti szerb egyházközséget alakíthassanak s az izai és lucskai unitus papokat ilyképen megvédték a görög-keleti szerb pap konkurenciája ellen. De az izai és lucskai jámbor rutének a katakombák őskeresztényeinek a szívósságával ragaszkodtak hitükhöz

* Szabó Oreszt: i. m. 238. 1.

s az önvédelem eszközeihez folyamodtak. Lakóházaikat avatták templomokká s ott végezték szertartásaikat. Az 1895:43. t.-c. I §-a kimondja, hogy: mindenki szabadon vallhat és követhet bármely hitet vagy vallást s hogy senkit sem szabad törvénybe vagy a közerkölcsiségbe nem ütköző vallási szertartás gyakorlásában akadályozni. Mi sem természetesebb tehát mint az, hogy a törvénynek ezt a parancsát a hatóságok úgy értelmezték, hogy éjjeli öröket állítottak lesbe a „gyanús” házak elé. A főszolgabíró úr azután gyönyörű jegyzőkönyvet vett fel, melyben büszkén mondotta el, hogy „váratlanul és meglepetés-szerűen rájuk nyitottam az imádkozó és zsoltárokat éneklő skizmatikusokra”. Mi a dolga a magánlak szentségének tiszteletben tartása mellett eljáró köztisztviselőnek a zsoltár éneklésen rajta kapott parasztokkal szemben? Hazai joggyakorlatunk szerint az ilyen embereket tiltott népgyűlés miatt súlyos pénz-büntetésekre kell ítélni. És a közigazgatási hatóság meg is tette kötelességét. A kihágási büntető bíraskodás kitűnő és kényelmes megtorló fegyvereket ad a hatóságok kezébe. Ezt a lucskai pap is jól tudta, nem is mulasztotta el, hogy ilyen irányban ne tájékoztassa a főszolgabíró urat. A beregmegyei alispán a főispánhoz intézett egyik jelentésében mondja a nagy lucskaiak üldöztetéséről, hogy: „maga az a módszer, mely abban állott, hogy a skizmatikusok különféle rendőri kihágásai hivatalból erélyesen üldöztettek a lelkész úr kérelmére kezdeményezett s utóbb szintén az ő kérelmére hagyatott abban, mivel t. i. ez által az illetők mártírdicsőséggel vétettek körül”.

A nagy-lucskaiakat a sok üldöztetés sem töri meg. Nyíltan, hogy mindneki láthassa hármassal keresztet állítanak fel imaházuk előtt. Hármassal keresztet, melyről a *congregatio de propaganda fide* állapította meg, hogy nem skizmatikus jelvény. Hármassal keresztet, a milyenek évszázadok óta vannak használatban a görög katolikus templomokban. Hármassal keresztet, mely ott látható minden Ungváron nyomott görög-katolikus imakönyvön. A lucskai papnak ilyenkor mi a dolga? Ráír a főszolgabíróra, hogy távolíttassa el a keresztet, mert az hazaárulási jelvény. A főszolgabíró polémiába bocsátkozik a pappal: a kereszt magántulajdont képező telken áll — mondja a főszolgabíró — meg azután itt nem is lát a kereszt felállításában hazaárulást. Mégis megkísérli a főszolgabíró a kereszt eltávolítását. A falu egész népe, a nem skizmatikusok is — lázongnak. A csendőröknek fegyverüket kellene használni, hogy a parancsnak eleget tegyenek. Csak vérfürdő árán lehetne a keresztet eltávolítani. Utolsó pillanatban a józan belátás győzedelmeskedik. A pap pedig siet panaszra a püspökhöz, hogy a főszolgabíró nem elég energikus s elmondja, hogy egyúttal megütközését és felháborodását is kifejezte a főszolgabíró úr előtt a fölött is, hogy egy községben, a hol csendőrség van, a közigazgatásnak nincs tudomása arról, hogy egy vallásellenes igazgató járt a faluban. A püspök sem rest, hamarosan átír a

beregi alispánhoz, hogy szokott erélyével akadályozza meg a vallásos összejöveteleket s a legbuzgóbb lucskaiakat helyeztesse rendőri felügyelet alá.

Hasonló stílusban folyt az izai skizmatikusok üldözése is. Az izai skizmatikus mozgalom keltette fel a hatóságokban a közegészségügyi szemlék rendszeresítésének a gondolatát is. A csendőrök házról-házra jártak — tisztaságot ellenőrizni. És mit találtak az udvarokon? Trágyát és botrányos piszkot, melyet a közigazgatási hatóságok súlyos pénzbüntetéseket tartalmazó büntető parancsok kibocsátásával igyekeztek aztán eltakarítani. Így akarták 1912-ben az izai skizmatikusokat tisztaságra tanítani! Pedig ezek a szerecsétlenek még „annyit” sem akartak mint a lucskaiak. Ők nem is görög-keleti szerb — hanem görög keleti magyar papot akartak. Mert ilyen is van Magyarországon. Az 1868:9 t.-c. 9. § kimondotta, hogy: „a görög-keleti vallás se nem szerb, se nem román ajkú hívei ezentúl is meghagyatnak mindazon jogaikban, amelyeket egyházközségi s iskolai ügyeik önálló intézésében, szertartási nyelvük szabad használatában eddig gyakoroltak”. Magyarországon van néhány olyan görög-keleti egyházközség, mely sem a görög-keleti szerb, sem a görög-keleti egyházhoz nem tartozik. Ilyen egyházközségek vannak többek közt Hódmezővásárhelyen, Szentesen, Karczagon, Miskolczon. Egy csomó izai ember véletlenül elkerül Miskolczra. Elmennek a görög-keleti magyar templomba. A liturgia nyelve ott ó-görög, de a pap magyarul prédikál. Megelőzőleg az izaiak is jártak Karlóczán, ők is próbálták görög-keleti szerb egyház községet alakítani, de szintén hiába fáradoztak. Azt hiszik, hogy olyan vallásra talán csak szabad áttérni Magyarországon, amelynek a papja magyarul prédikál. Elmennek tehát a miskolczi paphoz, elmondják neki szándékukat s azt a felvilágosítást kapják, hogy kívánságuk teljesen jogos és a törvénynek megfelelő. Odahaza jelentkeznek azután a papnál, a híres Azari Andrásnál, hogy a törvény értelmében bejelentsek a görög-kath. egyházból való kilépésüket. Minél több hívő fordul el a görög-katholikus egyháztól, az izai papnak annyival több véka — párbér fejében fizetett — máléja megy veszendőbe s ha sok a skizmatikus, a stóladíjjövedelmek is megcsappannak. Azari András a jelentkezők elől bujkálni kezd. Lakásából kiutasítja őket. Mit lehet ilyenkor tenni, ha a pap ki akarja játszani a törvényt? A szegény skizmatikusok nem tehetnek mást mint azt, hogy ott jelentik be a papnak kilépésüket, ahol lehet. Az utcán, amikor a pap kocsira ül vagy amikor a temetőbe indul vagy a temetőből hazafelé tart. A pap nem adja ki a törvényben előírt bizonyítványt. A törvény számolt már az ilyen eshetőségekkel és épen azért megengedi, hogy tanúk is bizonyíthatják írásban a kilépési szándék bejelentését. Ez meg is történik, a miskolczi pap bemutatja a több száz kilépési nyilatkozatot a miskolczi polgármesteri hivatalnak, mely azokat törvényszerűeknek találja. Végzést is ad ki róla. A miskolczi

pap bemutatja a bizonyítványokat a huszti főszolgabírónak is, de az kijelenti, hogy a bizonyítványok nem szabályszerűek. Erre a mármarosai alispánhoz kerül a dolog. A mármarosai alispán egy véleményen van a huszti főszolgabíróval. Az izaiak a miniszterhez felebbeznek. A felebbezés még ma sincs elintéztve. A mármarosai hatóságok az anyagilag érdekelt Azari egyoldalú bemondását és rabulisztikus okoskodását emelik határozat erejére. A skizmatikusok jelentkeztek ugyan nála— mondja Azari — de nem kértek tőle bizonyítványokat, tehát ő azok kiadását meg sem tagadhatta. Már pedig, szerinte, a törvény szerint csak akkor adhatnak bizonyítványt a tanúk, ha a pap annak kiadását megtagadta. De Azari evvel a sikerrel még nem volt megelégedve, Ő az egész falu népét börtönbe akarta juttatni. Feljelentette az egész falut magánokirathamisítás miatt. Ugy okoskodott, hogy a kilépési bizonyítványok érvényessége esetén ő jövedelmének jelentékeny részétől elesnék, aki tehát a formailag szabálytalan bizonyítványt a hatóság előtt használja, az okirathamisítás büntetében vétkes. Azari két sírásóval és két kocsisával akarta bizonyítani, hogy több száz ember jelentkezett nála, de nem kértek bizonyítványt. A miskolci ügyészséget azonban nem sikerült Azarinak ebbe a hajszába beugratni. Az ügyesség nem vállalta a vád képviselőt. Azari a főügyészhez folyamodik, de ez helybenhagyja a miskolci ügyészség határozatát.

Itt áll tehát előttünk egy buzgó vallásossága, vallásos érzéseiben vérig sértett, a közigazgatás és saját papjai által agyonhajszolt, nagy szegénységben és teljes kultúrátlanságban élő nép, melynek az állam képviselői és saját papjai mutatnak példát arra, hogy a vallásszabadságról szóló törvénynek Beregben és Máramarosban nincsen kötelező ereje. Ezt a népet találta maga előtt az orosz vallási propaganda, mikor megkezdte tevékenységét. A rutén skizmatikusok üldöztetése és az orosz vallásos propaganda kezdeményezése között az okozati összefüggés kétségtelenül megállapítható. Ha a hatóságok nem hagyták volna magukat a görög-katolikus papság által befolyásolva középkori vallásüldözésekbe belevinni s a vallásszabadságról szóló törvény Máramarosban és Beregben is kötelező erővel bírna, akkor az orosz vallásos propaganda sohase tette volna be a lábát Magyarországra. Gróf Bobrinszky elmondotta, hogy ő néhány év előtt jóformán még azt se tudta, hogy Magyarországon rutének élnek. A magyarországi rutének vallási üldözésének a híre magyarországi rutén kivándorlók révén eljutott Amerikába is. A magyarországi rutének Amerikában érintkezésben állnak az ottani orosz orthodox hívőkkel s ezek révén Amerikán keresztül jutott el a magyarországi rutén vallásüldözés híre Oroszországba. Hogy gróf Bobrinszkyt vallásos propagandisztikus tevékenységében egyáltalában vezérlik-e és minő politikai szempontok, azt én itt nem kutatom. Azt hiszem azonban, hogy nem járok messze a valóságtól, ha azon hitemnek

adok kifejezést, hogy Bobrinszkynek és a vezetése alatt álló Galickaja-Rusz egyesületnek igenis lehetnek politikai céljai. Bobrinszky nemcsak vallásos agitátor, de egyúttal nacionalista vagy mondjuk úgy, hogy antiukrajnista politikus is. Ő maga mondta a bíróság előtt, hogy engesztelhetetlen gyűlölettel viseltetik az ukrajnista törekvésekkel szemben. Aki a hivatalos Oroszországnak zsarnoki ukrajnista politikáját ismeri, az kell, hogy groteszk dolognak találja azt, hogy valaki saját hazájában a zsarnoki nemzetiségi elnyomatás politikáját támogassa,— s csak idegen országok üldözött nemzetiségeinek láttára találja meg a szívet. Az orosz vallási propagandának az ukrajnista mozgalom ellen irányuló akcióval való lehető összefüggése egy külön tárgyalást igénylő kérdés, melynek fejtegetése meghaladná e cikk kereteit. Bennünket most a rutén skizmatikus mozgalomnak csak a belső tanulságai érdekelnek. A rutén skizmatikus mozgalomnak a legfőbb tanulsága reánk nézve az, hogy a görög-katholikus klérussal szövetkezett közigazgatás által rendezett vallásüldözés teremtette meg az orosz vallási propagandának a lehetőségeit. Hogy az orosz vallásos propaganda reá talált a rutén skizmatikusokra ez végeredményben nem más, mint a magyar demokrácia tragédiájának egy fájdalmas epizódja. A szerencsétlen rutén paraszt nem politikát várt az oroszoktól, hanem azt, hogy adja neki vissza az ő ősi vallását. Lehet-e csodálkozni, hogy azok a szegény emberek, akiknek mindenük a vallás, azoknak a karjaiba rohannak, akik az ő ősi vallásuk ígéretével közelednek hozzájuk akkor, amikor oda-haza vallásukért szenvedniök kell? Lehet-e csodálkozni azon, ha a vallásért élő-haló, üldözött rutén parasztot elkápráztatja a kievi templomok pompája és elkábítja az oroszországi kolostorok misztikus levegője? És lehet-e csodálkozni azon, ha mohó kíváncsisággal kap az anyanyelvén írt újságok után, melyek vallási dolgokkal is foglalkoznak és minden egyéb olyannal, ami általában hírlapi közlemények tárgyát képezi? A legprimitívebb lélekben is benne él a tudás vágya — és a tudást onnan meríti, a honnan tudja. Mert a *Ruszkaja Pravda* és a *Vira e cerko* című lapok, — melyeknek állítólagos vallás és nemzet ellen izgató tartalma képezte a vád legerősebb fegyverét — a mi ruténjeink nyelvén van írva. Maga a rutén skizma pör még a felső bíróságok döntését várja. Azzal a kérdéssel, hogy az inkriminált tényállások törvényeink szerint büntethetők-e vagy sem, nem volna illő itt foglalkozni. De ha az orosz vallásos propaganda által terjesztett röpiratok és újságok tényleg a haza elleni hűtlenségre buzdítottak volna, ez ismét egy tanulságos példa erejével mutat rá arra, hogy milyen veszedelmeket rejt magában annak az igazságnak a félreismerése, hogy a kultúra elemeit csak a nép anyanyelvén lehet terjeszteni.

Az orosz vallásos propaganda és az 1912. évi külpolitikai feszültség kapóra jöttek a görög katolikus papságnak. Most

már gyerekjáték volt hazaárulókat csinálni a jámbor ruténekből. Most már könnyű volt elhiteni, hogy a keleti egyház és az orosz állameszme között nincs különbség. Oroszországban 11¹/₂ millió római katolikus, 372 millió protestáns, 14 millió mohamedán él, de azért hangosan hirdetik mindenütt, hogy Oroszország és az orthodoxia azonos dolgok. A ruténeket „pravoszlávokká” akarják átgyúrni lelketlen izgatók — hangzott a vád — pravoszlávia orosz orthodoxiát jelent, az orosz orthodoxia pedig orosz állameszmét. És a „pravoszlávia” szó megtette a hatását. A rutének évszázadok óta pravoszlávoknak mondják magukat s az unitus templomokban évszázadok óta imákat mondanak az összes pravoszlávokért — természetes tehát, hogy a pravoszlávia nem más, mint hazaárulás. Kiebben nyomott imakönyvből imádkoznak a skizmatikusok, a kievi imakönyvben pedig a cárért szóló imák is vannak. Ez is hazaárulás, noha az unitus templomok egyházi könyvei is hosszú-hosszú idők óta Oroszországból valók. Cirill betűs egyházi könyveket csak a legújabb időben nyomnak Magyarországon. Az izai templom vörös bársonykötésű evangéliuma is Oroszországból származott — a skizmatikus pör megindítása óta azonban ez az evangélium eltűnt a templomból. Az izai pap azt mondta ugyan, hogy még most is megvan az evangélium, de az olyan nehéz, hogy nem lehet használni. A Szt.-András hármaskeresztje is a hazaárulás symboluma, mondta a vád, pedig — az unitus templomok ősrégi zászlórúdjain is ott díszlik a Szt.-András keresztje. És mihelyt a skizmapör megindul, láthatatlan kezek lefűrészelik a keresztből a harmadik ágat. De az ungvári imakönyvekről nem lehet a Szt.-András keresztet eltüntetni. És akadtak sötétben bujkálók, akik besúgták az illetékes fülekbe, hogy a skizmatikusok olyasmit mondogatnak, hogy a muszka cár eljön és elfoglalja a rutének lakta földeket a Fehér Tiszáig, hogy a cár jobboldalra fogja állítani a pravoszlávokat, baloldalra az unitusokat s a jobboldalon állókkal lövetni fog a baloldaliakra. És ezeket a meséket is elhitték a hatóságok és komolyan is vették. Ha hangzottak volna is el ilyen kijelentések és akadtak volna egyesek, akik az ő agyonhajszoltságukban az orosz cár felé fordították vágyódó tekintetüket, lehet-e ezt másnak mint a babonás lélek messiástváro megnyilatkozásának tekinteni? És ezeket a vágyódásokat semmi esetre sem lehet elfojtani a csendőri segédlettel folytatott hittérítésnek azzal a módszerével, amelylyel Izán, Azari András falujában akarták a skizmatikusokkal az unitus hitet megkedveltetni.

Lesz-e továbbra is orosz propaganda? Ki tudná azt előre megjósolni? Az bizonyos, hogy a ruténeket körülölelő gazdasági, szociális és kulturális légkörben adva vannak továbbra is a messzire vágyódás lehetőségei. Egy új magyar élet tudna csak mindezen változtatni. A magyar kormánynak azonban már Most is egy nagyszerű eszköz áll a rendelkezésére, ha ki akarja

próbálni, hogy hazaárulók-e vagy csak jámbor hívők a skizmatikusok Léptesse életbe Máramarosban és Beregben is a vallás szabad gyakorlatáról szóló törvényt, tegye lehetővé, hogy a vallásáért oly sokat szenvedett nép megkaphassa az ő görög-keleti, szerb vagy magyar papját. Ez a nép évtizedes heroikus küzdelmével megmutatta, hogy őt semmiféle üldözéssel nem lehet hitétől eltántorítani. Meggyőződésem az, hogy az epedve várt pap a békét, a harmóniát fogja magával hozni a mar marosi és beregi hegyek feldúlt falvaiba és nem lesznek többé „hazaáruló” rutének.